

Зінько Ігор Зіновійович

Сучасна діаспорна політика Румунії, Болгарії та Молдови

УДК 327.58 (478+497+498) «20»
DOI <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2023-1.14>

Зінько Ігор Зіновійович
кандидат економічних наук,
доцент кафедри європейських
та регіональних студій
Львівського національного університету
імені Івана Франка
вул. Січових Стрільців, 19,
Львів, Україна
ORCID: 0000-0001-9431-6695

Діаспорна політика країни є ефективною формою налагодження і підтримки відносин зі своїми співвітчизниками з метою використання їхнього досвіду задля зміцнення власного іміджу та просування своїх національних інтересів у країнах проживання діаспори. Вона передбачає створення відповідних політико-правових норм, інституційного забезпечення та різних форм допомоги національним діаспорам. Метою дослідження є аналіз сучасного стану, проблем та перспектив діаспорної політики Румунії, Болгарії та Молдови. У цих державах вона увійшла до пріоритетів зовнішньополітичної діяльності. У статті визначаються суть, основні форми і напрями діаспорної політики Румунії, Болгарії та Молдови, розглядаються особливості діяльності національних громадських та культурно-просвітницьких організацій за кордоном. Аналізуються суспільно-політичні та соціально-економічні умови формування національних діаспор в минулому та після розпаду світової системи соціалізму, особливо після вступу Румунії та Болгарії до ЄС у 2007 р., які мають відмінні умови становлення, мотиви та географію поширення. Відстежуються основні напрями політичної, освітньої, культурної, молодіжної, економічної та соціальної діяльності у сфері відносин з національними діаспорами, а також її політико-правове та інституційне забезпечення. Відзначається децю відмінний характер діаспорної політики Молдови, зумовлений її перебуванням у складі Радянського Союзу, статусом Придністров'я та особливими історико-культурними пов'язаннями з Румунією. Загалом ці діаспори зберігають високий рівень власної ідентичності, але не проявляють значної суспільної активності і не мають особливих соціально-економічних та політичних здобутків. Зроблено висновок, що трудова міграція та її грошові перекази на батьківщину є головним мотивом поведінки мігрантів, а державна підтримка соціальних, освітніх, культурних та економічних потреб є недостатньою. Окремий акцент зроблено на діяльності діаспор цих держав в Україні, які належать до відповідних груп національних меншин. Використовуються принципи системного підходу і системного аналізу, історико-генетичний, статистичний, порівняльний та інші методи дослідження.

Ключові слова: формування національних діаспор, інституційне забезпечення діаспорної політики, культурно-просвітницька та соціально-економічна політика для діаспори, національні меншини України.

Вступ. Діаспорна політика особливо виразно проявляється у політиці південних сусідів України – Румунії, Болгарії та Молдови, чия діаспора за останні роки значно збільшилася, а відносини з нею перетворилися у розряд першочергових завдань зовнішньої політики. Діаспори цих країн виразно поділяються за походженням на періоди довоєнного часу, початків демократичних перетворень після розпаду соціалістичної системи і СРСР та сучасного етапу, особливо після входу Румунії та Болгарії до ЄС у 2007 р.

Сучасна велика хвиля еміграції великою мірою відбилася на скороченні чисельності населення і погіршенні демографічної ситуації. Тому уряди країн були вимушені значно посилити підтримку своїх співвітчизників за кордоном, подбати про розширення і поглиблення різних форм співпраці з організаціями діаспор, а натомість отримали можливості збільшення фінансових надходжень від переведення коштів трудових мігрантів своїм родичам, поліпшити свій імідж в окремих державах світу. За останні роки зросла чисельність різноманітних культурно-просвітницьких організацій діаспори, сформувалися відповідні мережеві структури їхньої взаємодії. Діаспорна політика цих країн постійно вдосконалюється, а тому потребує належ-

ного аналізу та з'ясування її переваг та недоліків. Для України вивчення досвіду діаспорної політики цих країн є особливо актуальним, оскільки у нас проживає досить значна чисельність румун, болгар та молдован, які є громадянами України і водночас представниками відповідних національних меншин та перебувають у полі зору діаспорної політики Румунії, Болгарії та Молдови.

Метою даного дослідження є аналіз діаспорної політики Румунії, Болгарії та Молдови задля вирішення проблем життя та діяльності своїх колишніх співвітчизників та для потреб власного суспільного зростання.

Суспільно-історичні та соціально-економічні передумови формування румунської, болгарської та молдовської діаспор в минулому і в сучасну пору, досвід організації національних об'єднань за кордоном, аналіз форм і напрямів співпраці урядів Румунії, Болгарії та Молдови зі своїми діаспорами у різних сферах суспільного життя, а також можливість використання досвіду цих держав для потреб діаспорної політики України і є **завданням** цього наукового дослідження.

При дослідженні передумов та основних етапів формування національних діаспор були використані системний, історико-генетичний, ретроспек-

тивний і причинно-наслідковий методи. Системний підхід дозволив визначити різномірні зв'язки у рамках формування і вдосконалення країнами своєї діаспорної політики. В рамках інституційного підходу була вивчена робота інститутів законодавчої і виконавчої влади, які задіяні у формуванні і реалізації діаспорної політики. Базові принципи системного підходу, статистичного аналізу, наукового прогнозування були використані при розгляді різногалузевого характеру підтримки національних діаспор. У сукупності й взаємозв'язках вони і становлять **методологічну базу цього дослідження.**

Результати. Проведення виваженої діаспорної політики вважається одним з головних завдань функціонування держави, адже вона становить підґрунтя довіри колишніх співвітчизників до історичної батьківщини, дозволяє утримувати і вдосконалювати різноманітні пов'язання політичного, культурного, освітнього та економічного характеру, зміцнювати родинні контакти, є надійним джерелом фінансових поступлень з-за кордону, а також становить основу для лобювання національних інтересів у країнах проживання представників діаспори.

Аналізуючи суспільно-історичні особливості формування і сучасний стан діаспор Румунії, Болгарії та Молдови та діаспорної політики цих держав, можна з'ясувати багато подібних ознак. Так, серед діаспор цих країн існує так звана «стара» діаспора, яка сформувалася ще до Другої світової війни, а у випадку Молдови – до розпаду СРСР, та так звана «нова» діаспора, сформована внаслідок посиленої еміграції переважно у країни Заходу після розпаду соціалістичних режимів. Спільною особливістю «старої» діаспори є відносно компактне проживання у суміжних країнах, особливо в Україні, де виразно виділяється значна чисельність румун, болгар та молдаван переважно у південних та західних областях нашої держави. Вони є переважно сільськими жителями, зуміли зберегти високий рівень власної ідентичності і мають відносно добре забезпечення своїх культурно-освітніх та інших потреб. Окрім України, до країн з відчутно меншою чисельністю румун як давніх мешканців переважно прикордонних територій належать Угорщина, Сербія, Болгарія, а для болгар – Сербія, Греція, Північна Македонія, Туреччина. У країнах Західної Європи та у США і Канаді чисельність румун, болгар та молдаван є також значною, але вони там проживають доволі розпорошено і підпали під прес асиміляції.

Відмітною ознакою діаспор Румунії та Болгарії є значна чисельність осіб нерумунського та неболгарського етнічного походження, які навіть переважали серед емігрантів напередодні і в перші роки після падіння комуністичних режимів, тобто в часи формування першої хвилі «нової» діаспори. Так, наприкінці правління режиму Н. Чаушеску та на

початку 90-их років ХХ ст. з країни виїхала більша частина етнічних німців та євреїв, велика кількість угорців, а вже у перші роки після повалення комуністичної системи відчутну частину емігрантів становили роми. У Болгарії в період силової «болгаризації» населення перед поваленням режиму Т. Живкова масовим став виїзд з країни етнічних турків, які згодом в основному повернулися в країну. Також після демонтажу соціалістичного укладу серед емігрантів велику частину становили роми. Соціальна невлаштованість етнічних ромів стала на якийсь час проблемним питанням у відносинах цих країн з державами Європи. Загалом, більшість вихідців з Румунії та Молдови з числа національних меншин (окрім ромів), ставши мешканцями інших держав, не пов'язують свого майбутнього з країнами свого походження, а відтак не підпадають під діаспорну політику.

Спільною рисою є значне зростання чисельності представників так званої «нової» діаспори, яка стала результатом трудової міграції румун, болгар та молдаван після розпаду світової системи соціалізму, а особливо після входження Румунії та Болгарії до складу Європейського Союзу у 2007 р. Значна частина громадян Молдови виїхала власне до Румунії, з якою вона має спільну мову, тісні історичні, політичні, культурні та родинні контакти і де існують правові підстави набуття румунського громадянства. Більшість трудових мігрантів з Румунії, Молдови і меншою мірою Болгарії виїхали до країн Південної Європи, передовсім до Італії та Іспанії, оскільки мовна спорідненість дозволяла там легко знаходити роботу. Іншими країнами переважачого вибору емігрантів стали Німеччина, Великобританія і Франція. У всіх трьох державах протягом останніх років фіксується значна депопуляція, яка зумовлена як негативними процесами природного відновлення, так і значною перевагою еміграції над імміграцією.

Діаспорна політика Румунії є досить активною і добре вираженою у діяльності багатьох державних інституцій, особливо після вступу країни у ЄС в 2007 р. Це зумовлено надзвичайно бурхливими потоками емігрантів з кінця 80-их років, що позначилося на значному скороченні чисельності населення.

Румунська еміграція перебувала під жорстким контролем між 1950 і 1989 роками. Виїзні візи ускладнювали румунам виїзд з країни, а еміграція була дуже низькою. Румунська революція 1989 року призвела до скасування еміграційних обмежень і подальшого зростання еміграції на початку 1990-х років. Основними країнами еміграції були Німеччина, Угорщина та Ізраїль, куди направилися основні потоки нерумунського населення – відповідно румунські німці, угорці та євреї. Студенти та бізнесмени також шукали нові можливості за кордоном. Наприкінці ХХ ст. США

та Канада ненадовго стали основними напрямками для румунських емігрантів, оскільки загальна еміграція сповільнилася.

З початку 2000-х років у моделях румунської еміграції відбулися значні зміни. Вступ Румунії до ЄС у 2007 р. став переломним моментом. Еміграція стала основним соціально-економічним явищем для Румунії, чисельність населення якої скоротилася з 22,4 мільйона в 2000 р. до 19,0 мільйона у 2022 р., причому виїзна міграція спричинила понад 75% цього скорочення. Емігрантське населення з Румунії значно перевищує кількість емігрантів у сусідніх країнах (Молдова, Болгарія, Сербія, Угорщина). Італія з майже третиною румунського емігрантського населення (понад 1 мільйон осіб), була головною приймаючою країною, за нею йшли Німеччина (680 тис.) та Іспанія (573 тис.). Більшість інших емігрантів проживали у Великій Британії, США, Угорщині, Франції чи Канаді. Між 2000-01 та 2015-16 рр. населення румунського походження у Сполученому Королівстві зросло в 33 рази, тоді як число румунських емігрантів в Італії та Іспанії зросло в 13 разів і в десять разів відповідно [19].

Загалом, чисельність румунської діаспори оцінюється на рівні 4,3 млн. осіб. Окрім цього, сюди можна додати ще 1,62 млн. осіб, які належать до етнічних груп, які румунська влада вважає частиною румунського населення (наприклад, молдавани, арумуни, меглено-румуни, істро-румуни). Загальна чисельність тоді становитиме близько 5,9 млн. осіб [17]. За даними ж ООН, чисельність емігрантів румунського походження станом на початок 2020 року становила 3 млн 987 тис. осіб [8].

Головним мотивом еміграції завжди було працевлаштування, другим за значимістю мотивом еміграції було об'єднання сімей, на яку припадає 31% по всьому ЄС, хоча, зазвичай, члени родин вже значно раніше емігрували з тих же самих міркувань зайнятості. Менш, ніж 2% румунських емігрантів повідомили, що навчання є основним мотивом для міграції. Порівняно з емігрантським населенням сусідніх країн, румунські емігранти також були відносно менш освіченими, лише Сербія мала менш освічене емігрантське населення.

У 2017 р. Румунія отримала 3,8 мільярда євро грошових переказів, надісланих румунськими емігрантами за кордон, що відповідає приблизно 2% ВВП. Порівняно з сусідніми країнами, це відносно низький рівень: за даними Світового банку, грошові перекази становлять близько 20% ВВП у Молдові, 14% в Україні, 9% у Сербії, 3,5% у Болгарії та 3% в Угорщині. Однак ці грошові перекази можуть становити значні фінансові ресурси для домогосподарств походження румунських емігрантів [19].

Урядові інституції, відповідальні за розробку та реалізацію політики щодо діаспори, існують

із середини 1990-х років. Відбулося підвищення головної інституції діаспори з підміністерського рівня у структурі МЗС до окремого Департаменту у справах румунів за кордоном міністерського рівня в уряді країни (з 29 грудня 2009 року). Також створено спеціалізований Департамент зв'язків з румунами за кордоном при Адміністрації Президента Румунії. Іншими міністерствами, відповідальними за роботу з діаспорою, є Міністерство закордонних справ, Міністерство праці і соціального захисту, Міністерство культури і національної спадщини [3].

Культурно-просвітницькі функції виконує Центр румунської мови та культури «Єудоксіу Гурмузакі» з його численними представництвами за кордоном, в тому числі й в Україні. Деяко відмінні завдання реалізує Румунський культурний інститут, який створено у 2004 році на основі старої інституційної структури, наданої Румунським культурним фондом, а до 1989 року – Інститутом культурних зв'язків за кордоном, який має представництва у 18 країнах світу і діє під опікою румунського Сенату. Однак ця інституція виконує функції культурної дипломатії Румунії в багатьох регіонах світу і скеровує свою увагу на широкий загал зацікавлених інституцій та іноземців, а не тільки на діаспору.

Діаспорна політика Румунії зосереджена на просуванні румунської культури та ідентичності, особливо через курси румунської мови та культури для дітей, народжених румунськими батьками-емігрантами. Це і є основною метою Національної стратегії міністерства для румунів за кордоном на 2017-2020 роки. Інші політичні цілі поточної стратегії включають зміцнення асоціацій діаспори, підтримку процесів інтеграції та захист прав румунських емігрантів. Ця політика також включала заходи щодо заохочення повернення емігрантів [15].

Політична активність румунської діаспори є загалом не надто помітна, вона в основному зорієнтована на значні події в самій Румунії, свідченням чого стала потужна підтримка діаспорних організацій по цілому світу масових виступів румунських громадян в Бухаресті у серпні 2018 р. проти засилля корупції в урядових колах країни. Самі ж асоціації діаспори мало схильні до співпраці між собою як через власні обмежені організаційні можливості та незначну присутність у соціальних мережах, насамперед в Інтернеті, так і внаслідок недостатньої організаційної і координаційної функції відповідних інституцій в самій Румунії.

За свідченням експертів, розподіл фінансування, яким керує Департамент у справах румунів за кордоном, часто був непрозорим і не вирішував найбільш нагальних проблем, з якими стикаються громади за кордоном, а також зростаючих хвиль нової еміграції. Інша проблема полягає в тому, що національна діаспора розглядається державними чиновниками як ресурс постійних фінансових

поступлень в країну, яка стосується інституційного ставлення, полягає в тому, що громади діаспори переважно розглядаються як фінансовий ресурс. Національні органи влади висунули законопроект (квітень 2018 року), який вимагає від румунів надавати підтверджуючі документи при надсиланні сум, що перевищують 2000 євро.

Вважається, що непропорційне фінансування заходів, які пропагують традиції та культуру за кордоном без будь-якого критичного підходу до того, які заходи мають бути організовані в першу чергу, свідчить про те, що румунські установи надають перевагу культурно-популістській моделі залучення діаспори. Натомість багато організацій діаспори вимушені постійно узгоджувати свої цілі з урядовими, незалежно від актуальних потреб тих громад, яким вони прагнуть служити. Це зумовлює закріплення системи патронату та посилення політизації питань діаспори. Така керована державою політика має незначний вплив на посилення політичного представництва румун за кордоном. Вибірчі процедури, що постійно змінюються, дедалі більше перешкоджають голосуванню діаспори, а мережі і фінансових можливостей консульських представництв Румунії, які організують парламентські та президентські вибори, є явно недостатньо. Наприклад, явка румун за кордоном для голосування на президентських виборах у 2014 р. становила лише 9% [15].

Однак діаспорна політика Румунії за останні роки почала зазнавати певних позитивних змін. У проекті Національної стратегії для румунів за кордоном на 2023–2026 роки уряд країни виклав низку заходів для підтримки громад діаспори, обіцяє полегшити процес репатріації для румунів, які живуть за кордоном і мають намір повернутися на батьківщину. Для них розширюється доступ до інформації та програм, якими керує держава.

Існують також інструменти сучасної цифрової дипломатії, які відображають досвід румунського населення по всьому світу, зокрема Brainmap.ro. Інтернет-спільнота з понад 50 тис. користувачів надає інформацію про «дослідників, новаторів, техніків і підприємців» країни та обіцяє «пов'язати ваші знання з Румунією, щоб ваш голос мав значення». Щоб культивувати знання експатів у політичних дебатах, уряд обіцяє розвинути brainmap.ro та подібні ініціативи у повністю розвинені платформи демократії участі [12].

Румунська меншина в Україні є досить чисельна і за підсумками перепису населення станом на 2001 р. нараховувала понад 150 тисяч осіб, переважно у Чернівецькій та Закарпатській областях [9]. Існують початкові й середні школи з румунською мовою викладання; в Чернівецькому національному університеті імені Ю. Федьковича є кафедра румунської та класичної філології [2].

В Україні працює декілька десятків дитячих садків та шкіл з румунською мовою викладання.

Румунська спільнота має доволі багато фольклорних колективів та груп, діють румунські культурні центри та клуби. Серед найбільш представницьких румунських організацій варто відзначити громадську спілку «Альянс національно-культурних румунських об'єднань в Україні». У травні 2015 р. в Чернівцях було відкрито відділення Румунського культурологічного центру «Єудоксіу Гурмузакі». Тут функціонують департаменти освіти та шкіл, культури та літератури, бібліотека «Міхай Емінеску» та кафе «Бухарест» [10].

Серед проблемних питань життя та діяльності румун в Україні деякі румунські політики і громадські діячі відзначають недостатню і навіть дискримінаційну освітню політику, що зумовлена впровадженням у 2017 р. Верховною Радою України Закону України «Про освіту», яким нібито обмежуються права румун України у доступі до здобуття повної середньої освіти румунською мовою. В свою чергу, українські політики та громадські діячі засуджують практику надання громадянам України можливостей набути румунське громадянство при збереженні українського, яка застосовується консульськими установами Румунії в Україні та на території самої країни. Окрім посольства Румунії в Києві функціонують генеральні консульства в Одесі та Чернівцях, а у Солотвино на Закарпатті – консульство країни. Багато міжнародних експертів відзначають гірші умови для культурного та освітнього життя етнічних українців у Румунії, аніж румун в Україні [13].

Діаспорна політика Болгарії також відзначається деяким похваленням за останні роки. Чисельність населення Болгарії, яка у 2021 р. становила 6 838 937 осіб, продовжує скорочуватися. Країна за темпами скорочення населення є своєрідним «лідером» у Європі. Феномен еміграції є одним із чинників, що визначають цю тенденцію. Загальна кількість болгарських громадян, які проживають за кордоном, за різними оцінками, коливається від трохи більше ніж 1 мільйона до майже 2 з половиною мільйонів. Більшість болгарського емігрантського населення прямує у країни ЄС. Туреччина є ще однією основною країною призначення для болгар. Іншими країнами призначення для болгар є насамперед США, Канада та Ізраїль [18].

«Стара» або «історична» болгарська еміграція сформувалася ще до Другої світової війни, більшість її представників зберігають болгарську ідентичність і мають іноземне або подвійне (іноземне та болгарське) громадянство. До них належать найбільш чисельні групи болгар в Україні, США, Канаді, Молдові, Сербії, Північній Македонії, Греції, Аргентині, Туреччині, Румунії та в інших країнах. Серед них виділяється досить значна група болгар, які сповідують іслам, так звані болгаро-помаки, яких найбільше проживає у Туреч-

чина та Греції, але вони зазнали значного пресу асиміляції.

Натомість основна частина нової еміграції почала формуватися напередодні розпаду соціалістичного ладу, у перші роки після зміни влади і особливо після вступу країни в ЄС. Основними ж напрямками переважно трудової еміграції більшості болгар стали Німеччина, Великобританія, Франція, Італія, Іспанія, Греція, Ізраїль, а також меншою мірою США, Канада і Австралія. Основна частина теперішніх емігрантів не мають місце компактного проживання і мешкають у цих країнах розпорошено. Головними країнами проживання болгар так званого «історичного походження» та нової хвилі еміграції є США (300 тис.), Німеччина (263 тис.), Україна (205 тис.), Іспанія (127 тис.), Великобританія (100 тис.), Аргентина (80 тис.), Греція (76 тис.), Молдова (65 тис. осіб) [5].

Більшість причин поширення болгарської діаспори після 1990-х років і дотепер у країни ЄС та Північної Америки були пов'язані з роботою, меншою мірою – з освітою. Середній рівень освіти болгарських іммігрантів є переважно дещо нижчий, ніж місцевих громадян. За останні роки спостерігається значне скорочення темпів еміграції, а у 2020 р. зафіксовано перший випадок, коли чисельність емігрантів була меншою від числа реемігрантів, що, ймовірно, було зумовлено пандемією. У Болгарії впроваджується послідовна політика на заохочення рееміграції і репатріації, яка, однак, не має вирішального впливу на поліпшення демографічної ситуації чи економічних умов життя.

Загалом міграційна політика Болгарії характеризується відносно пізнім включенням до стратегії зовнішньої політики країни, що значною мірою посилилося після вступу до ЄС. Певна інституалізація урядових кіл задля вирішення справ діаспори розпочалася ще напередодні повалення комуністичного режиму в Болгарії. Першим урядовим органом був Комітет по роботі з болгарами за кордоном, який діяв з 1982 по 1991 рік, що поєднував у функції державного органу та організації громадянського суспільства. У 1991 р. була заснована Міжнародна асоціація болгар, як загальнонаціональна громадська організація, що працювала над реалізацією державної політики щодо осіб болгарського походження, які проживали за кордоном, задля їхньої державної підтримки та інтеграції з болгарами в країні [11].

У 1992 р. було створено Агентство у справах болгар-емігрантів. Його пріоритетами були визначені створення болгарського лобі за кордоном, збереження болгарського етнокультурного простору та захист прав болгар за кордоном. Державне агентство створило мережеву структуру, яка на сьогодні налічує понад 500 громадських організацій болгар у всьому світі. Були впроваджені пільгові умови для набуття громадянства особами, які можуть підтвердити своє етнічне «болгарське походження» [4].

У 2014 році Рада Міністрів Болгарії прийняла «Національну стратегію для болгарських громадян та історичних спільнот у всьому світі», зорієнтовану на інтеграцію етнічних болгар за кордоном в єдину болгарську націю. Спостерігається тенденція розширення цільової групи, яка користується пільговими умовами для набуття громадянства за ознакою «походження»; про це свідчить поданий у 2015 році проект змін до Закону «Про болгар, які проживають за межами Республіки Болгарія».

У 2019 р. представник партії Болгарської національної рух Й. Ангелов запропонував запровадити «карту болгарина» на зразок «карти поляка» чи «карти угорця», що мало би підтверджувати статус іноземного співвітчизника. Такі етнічні карти фактично прирівнюють їх власників до громадян Польщі та Угорщини відповідно, але не надають їм прав і привілеїв громадян ЄС.

Реалізація державної політики щодо підтримки болгар за кордоном покладена на уряд Болгарії. Комісія з питань болгарського громадянства і болгар за кордоном функціонує з 2012 р. як постійно діючий допоміжний орган при Адміністрації Президента Болгарії. Управління «Міграція» як підрозділ Міністерства внутрішніх справ функціонує з 2004 р. і реалізує «Національну стратегію Болгарії з питань міграції, притулку та інтеграції (2011–2020)», яка також орієнтована на «осіб болгарського походження» за кордоном. Організацію роботи болгарських шкіл за кордоном здійснює Міжвідомча комісія у справах болгар за кордоном при Міністерстві освіти і науки Болгарії разом з відповідним відділом міністерства. У Міністерстві юстиції функціонують Директорат «Болгарське громадянство» та Рада з питань громадянства. Управління координує процес звернення до громадянства, а Рада дає висновки за результатами розслідування щодо можливості надання громадянства [13]. Однак провідні координаційні функції продовжує виконувати Державне агентство з питань болгар за кордоном.

У 2000 р. було прийнято Закон «Про болгар, які проживають за межами Республіки Болгарія». Він визначав статус та права для закордонних болгар, а також передбачав створення Національної ради болгар, що живуть за кордоном як представницького органу для координації державних програм [6]. Однак така Національна рада наразі не створена. Закордонні болгары активно самоорганізуються у тимчасових громадських радах. Декілька таких рад були організовані під егідою вебсайту Global Bulgaria, який слугує неформальною координаційною платформою задля їхньої успішної діяльності.

Наприкінці 2017 року була створена Рада з роботи з болгарами за кордоном як консультатив-

ний орган при Віце-президенті Республіки Болгарія. Цей консультативний орган можна розглядати як наступника Ради для болгар за кордоном, створеної колишнім президентом Р. Плевнелієвим в 2012–2017 роках. Відмітною рисою діаспорної політики Болгарії є незначна роль МЗС країни у реалізації діаспорної політики, де головну роль відіграє надання консульських послуг співвітчизникам у країнах їхнього тимчасового перебування і певне сприяння місцевим болгарським товариствам, культурним осередкам та школам.

В Україні болгари є досить помітною і активною національною спільнотою. За підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 р. в Україні проживало майже 205 тис. осіб болгарського походження, з яких понад 87% мешкало в Одеській та Запорізькій областях [8]. Найбільш компактно болгари проживають у бессарабській частині Одеської області, де вони зуміли створити належну основу підтримки власної культурної та релігійної ідентичності, мають мережу дошкільних установ, шкіл, колективів художньої самодіяльності тощо. Головним осередком їхнього життя є місто Болград. Болгарський уряд віддавна відзначає відносно високий рівень задоволення культурно-освітніх та інших потреб болгар в Україні. При цьому слід зазначити, що лише в незалежній Україні почали впроваджуватися освітні програми для болгар, чого не було за часів СРСР.

З 1993 р. діє Асоціація болгарських національно-культурних товариств і організацій, яка об'єднує декілька обласних і міських осередків, працює Товариство болгарської культури «Родолубіє». Багато програм допомоги болгарським громадським організаціям і товариствам України здійснює посольство Болгарії в Києві, генеральне консульство в Одесі та декілька почесних консульств. Завдяки прямому сприянню Болгарії у 1999 р. в Одесі було відкрито Центр болгарської культури, а також відбулося святкування 250-річчя поселення болгар в Україні.

Діаспорна політика Молдови великою мірою є ускладнена як через недостатньо обґрунтовану оцінку чисельності молдован за кордоном, політико-правовий статус Придністров'я, емігранти з якого не завжди можуть враховуватися у статистиці, а також із-за недостатніх фінансових можливостей подбати про їхню підтримку. У МЗС Молдови подаються дані про чисельність молдавської діаспори. За оцінками МЗС, за кордоном перебуває приблизно 1,11 млн – 1,25 млн громадян Молдови, що становить майже третину населення країни. Станом на 1.01.2022 р. чисельність населення Молдови без Придністров'я становило 2,6 млн осіб [16].

Так, серед країн ЄС, за оцінками МЗС, найбільше громадян Молдови в Італії – 250–300 тис., за нею йдуть Франція – 100–160 тис. і Німеччина – 100 тис.

Особливо проблемними є оцінки по Румунії, згідно з якими в країні перебуває понад 19 тис. молдавських громадян. Але насправді більшість молдован у Румунії дуже швидко дбають про отримання паспорту країни, а відтак стають громадянами, які мають право на перебування в країнах ЄС. За офіційними даними, в Україні мешкають 24,8 тис. громадян Молдови. Однак насправді найчисельнішу молдовську діаспору має Україна, де, окрім згаданої чисельності молдавських громадян, проживає майже 259 тис. молдован, що є громадянами України і представляють молдовську меншину [9].

Найбільше, за даними МЗС, громадян Молдови, як і раніше, перебуває в Росії: 354,2 тис. осіб (за офіційними даними російської влади – 190 тис.). Ймовірно, що їхня чисельність значно скоротилася після поширення епідемії коронавірусу. Великі молдавські діаспори, за підрахунками МЗС Молдови, живуть у США – 60 тис. осіб, Великобританії – 42 тис., Іспанії – 35 тис., Греції – 20–30 тис., Португалії – 25–27 тис., Чехії – 20–25 тис., Ірландії – 20 тис., Канаді – 19 тис. та Ізраїлі – 18 тис. [7].

Загалом за кордоном зареєстровано декілька десятків громадських культурно-просвітницьких організацій молдован, які проводять активну різнопланову роботу серед своїх співвітчизників. У зарубіжних країнах завдяки подвизницькій роботі об'єднань співвітчизників відзначаються національні свята Молдови, вшановуються знаменні дати життя і творчості відомих молдовських політичних та культурних діячів, відомі політичні події тощо.

В уряді Молдови задля надання допомоги співвітчизникам за кордоном та координації діяльності закордонних молдовських громадських організацій створено два дорадчих органи. Головним органом уряду Республіки Молдова з питань взаємодії з молдавською діаспорою є Координаційна рада з підтримки вихідців з Республіки Молдова, які проживають за кордоном (створена наприкінці грудня 2000 р., оновлена постановою уряду від 13 грудня 2005 року), мета якої полягає у погодженні діяльності центральних галузевих органів влади у сфері надання допомоги співвітчизникам за кордоном.

Окрім цього працює Координаційна рада вихідців з Республіки Молдова, які проживають за кордоном – молдавської діаспори (створена постановою уряду у лютому 2005 р., оновлена постанова у квітні 2012 р.), що складається з представників органів публічного управління Молдови, а також з керівників громадських етнокультурних організацій молдавської діаспори зрізних країн світу. Цей орган створено для координування співробітництва між громадськими організаціями молдавської діаспори та органами публічного управління Республіки Молдова з метою захисту прав та інтересів представників молдавської діаспори, а також з метою координування політик, що проводяться

урядом у галузі управління політичними, економічними, соціальними та культурними зв'язками з молдавською діаспорою [1]. Головні функції щодо політико-правового захисту та надання соціальної допомоги молдованам за кордоном здійснюють консульські представництва Республіки Молдова. Кожних два роки, починаючи з 2004 року, в Молдові проводиться Конгрес вихідців з країни, на якому делегати діляться досвідом та проблемами діаспорних організацій, підводять підсумки співробітництва, визначають пріоритети розвитку та способи забезпечення своєї діяльності.

В Україні молдовани становлять помітну частку населення в Одеській та Чернівецькій областях, де у Ренійському та Новоселицькому районах вони становлять відносно більшість населення. В Україні працювало декілька шкіл з молдавською мовою викладання, перед якими постала проблема переходу на румунську мову викладання, оскільки саме румунська мова є офіційною мовою Республіки Молдова, чому передувало спочатку перехід графіки з кирилиці на латину. У місцях компактного проживання молдован на румунську мову переходять засоби масової інформації, працює досить багато творчих самодіяльних колективів.

Висновки. Діаспорна політика Румунії, Болгарії та Молдови доволі подібні, оскільки у всіх країнах є наявна так звана «стара» діаспора, представлена давніми компактними переселенцями переважно у сусідніх країнах – найбільше в Україні, які переважно мають статус національної меншини і є громадянами цих країн, та чисельно більша «нова» діаспора, представлена значними еміграційними потоками, які почали формуватися напередодні і в перші роки після повалення соціалістичного режиму переважно у країні Заходу, а в Молдові ще й в Росію. У всіх країнах масова еміграція за останні роки значно скоротилася, особливо на фоні поширення коронавірусу, однак вона не припинилася. Вона істотно вплинула на зростання депопуляції населення.

Уряди трьох країн за останні роки значно посилили діаспорну політику, переслідуючи передовсім інтереси фінансових поступлень від заробітчан. Однак загальна розпорошеність інституційних підрозділів, відповідальних за скоординовану роботу національних товариств і організацій за кордоном та підтримку діяльності національної діаспори, є певним недоліком у діаспорній політиці цих країн. В усіх країнах пробують створити механізми заохочення репатріації і повернення нових емігрантів, однак на фоні нестабільного економічного зростання вони поки що не дали належного ефекту.

Румунська, болгарська та молдовська діаспори хоч і продовжують зростати, одна наразі не мають істотного політичного та економічного впливу у країнах поселення і не виступають вагомими лобістами у просуванні національних

інтересів історичної батьківщини. Їхні організації також зростають і пробують за допомогою уряду та відповідних інституцій з історичної батьківщини об'єднуватися і організувати власну діяльність, але не завжди це виходить успішно. Багато з них самотужки об'єднуються у мережеві структури.

Україні важливо врахувати особливості тісної співпраці національних громадських та культурних організацій і товариств румун, болгар та молдован в нашій країні, оскільки вони впродовж кількох століть утримують високий рівень захисту власної ідентичності, розширюють різні форми співпраці з історичною батьківщиною. До корисних переваг діаспорної політики можна віднести заходи щодо заохочення та підтримки повернення емігрантів, особливо нової хвилі, та залучення їхнього потенціалу для потреб суспільного зростання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Постановление №236 от 17-04-2012 о внесении изменений в Постановление правительства № 511 от 1 июня 2005 г. Республика Молдова. Правительство. URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=11415&lang=ru. (дата звернення: 24.02.2023).
2. Добржанський О.В., Чучко М.К. Румуни в Україні. *Енциклопедія історії України* : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. Київ: Наук. думка, 2012. Т. 9. С. 360-362.
3. Nica Felicia, Moraru Madalina (2020). *Diaspora Policies Consular Services and Social Protection for Romanian Citizens Abroad* / Jean-Michel Lafleur, Daniela Vintila, Editors *Migration and Social Protection in Europe and Beyond (Volume 2). Comparing Consular Services and Diaspora Policies*. pp. 409-425. ISBN 978-3-030-51245-3 (eBook).
4. Vankova Zvezda (2020). *Diaspora Policies, Consular Services and Social Protection for Bulgarian Citizens Abroad* / Jean-Michel Lafleur, Daniela Vintila, Editors *Migration and Social Protection in Europe and Beyond (Volume 2). Comparing Consular Services and Diaspora Policies*. pp. 69-89. ISBN 978-3-030-51245-3 (eBook).
5. Български емигрантски общности. URL: https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D1%81%D0%BA%D0%B8_%D0%B5%D0%BC%D0%B8%D0. (дата звернення: 24.02.2023).
6. Закон за българите, живеещи извън Република България от 11.04.2000 г., Българският правен портал. URL: <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2134916612>. (дата звернення: 24.02.2023).
7. Пахольницкий Н. Сколько молдаван за рубежом? Молдавская диаспора в ЕС, России и во всем мире. URL: <https://newsmaker.md/rus/novosti/skolikomoldavam-za-rubejom/> (дата звернення: 25.02.2023).
8. Пражский процесс. Румыния. URL: <https://www.pragueprocess.eu/ru/countries/562-romania> (дата звернення: 26.02.2023).
9. Про кількість та склад населення України за підсумками Всеукраїнського перепису населення 2001 року. URL: http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/nationality_population/nationality/ (дата звернення: 25.02.2023).

10. Румунські дні Європи на Північній Буковині?! URL: <https://chas.cv.ua/ukrnet/25022-rumunsk-dn-yevropi-na-pvnchny-bukovin.html> (дата звернення: 26.02.2023).

11. Устав на Международната асоциация на българите (МAB) – OMDA. *Wonderland Bulgaria*. URL: <http://prehod.onda.bg/gallery/gallery2.php?SideMenu=on&IDArticle=919&IDMenu=635#/2>. (дата звернення: 22.02.2023).

12. Cavanaugh Luke, Pogorevici Cristina. How Romania is using digital government to engage its diaspora communities. Retrieved from: <https://www.globalgovernmentforum.com/how-romania-is-using-digital-government-to-engage-its-diaspora-communities/>(accessed 26 February 2023).

13. Human Rights Without Frontiers: Права румын в Украине защищены намного больше, чем права украинцев в Румынии. Retrieved from: <https://zakarpattia.net.ua/News/37785-Human-Rights-Without-Frontiers-Prava-rum%D1%8Bn-v-Ukrayne-zashchychen%D1%8B-namnoho-bolshe-chem-prava-ukrayntsev-v-Rum%D1%8Bnyy>. (accessed 24 February 2023).

14. Koch Svetlana. The formation of Bulgaria's policy concerning Bulgarians abroad. Retrieved from: <https://www.icelds.org/2020/01/27/the-formation-of-bulgarias-policy-concerning-bulgarians-abroad/> (accessed 24 February 2023).

15. Martinescu Andra-Lucia, Burlacu Rares. Understanding the Romanian Diaspora Retrieved from: <https://fpc.org.uk/understanding-the-romanian-diaspora/>. (accessed 26 February 2023).

16. Moldova în cifre. Breviar statistic. Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova. 2021. Retrieved from: https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Moldova_in_cifre/2021/Breviar_2021_rom.pdf. (accessed 22 February 2023).

17. Romanian diaspora. Retrieved from: https://en.wikipedia.org/wiki/Romanian_diaspora (accessed 23 February 2023).

18. Staykova Evelina. Return Migration in Bulgaria: A Policy Context of Missed Opportunities. Retrieved from: <https://www.oegfe.at/policy-briefs/return-migration-in-bulgaria-a-policy-context-of-missed-opportunities/> (accessed 24 February 2023).

19. Talent Abroad: A Review of Romanian Emigrants. Retrieved from: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/27927b96-en/index.html?itemId=/content/component/27927b96-en>. (accessed 25 February 2023).

REFERENCES:

1. Postanovlenie № 236 ot 17-04-2012 o vnesenii izmenenij v Postanovlenie pravitelstva № 511 ot 1 iyunya 2005 g. Respublika Moldova. Pravitelstvo. [Decree No. 236 of 17-04-2012 amending Government Decree No. 511 of June 1, 2005. Republic of Moldova. Government]. Retrieved from URL: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=11415&lang=ru [in Russian].

2. Dobrzhansky O.V., Chuchko M.R. (2012). Rumuny v Ukraini [Dobrzhan'sky O.V., Chuchko M.R. Romanians in Ukraine]. *Entsyklopediia istorii Ukrainy : u 10 t. / redkol.: V. A. Smolii (holova) ta in.* [Encyclopedia of the history of Ukraine: in 10 volumes /

edited by: V. A. Smolii (head) and others]; Institute of History of Ukraine, National Academy of Sciences of Ukraine. – Kyiv: Science Dumka, 2012. Vol. 9. pp. 360-362. [in Ukrainian].

3. Nica Felicia, Moraru Madalina (2020). Diaspora Policies, Consular Services and Social Protection for Romanian Citizens Abroad / Jean-Michel Lafleur, Daniela Vintila, Editors *Migration and Social Protection in Europe and Beyond (Volume 2). Comparing Consular Services and Diaspora Policies*. – pp. 409-425. ISBN 978-3-030-51245-3 (eBook).

4. Vankova Zvezda (2020). Diaspora Policies, Consular Services and Social Protection for Bulgarian Citizens Abroad / Jean-Michel Lafleur, Daniela Vintila, Editors *Migration and Social Protection in Europe and Beyond (Volume 2). Comparing Consular Services and Diaspora Policies*. – pp. 69-89. ISBN 978-3-030-51245-3 (eBook).

5. B»lgarski emigrantski obshtnosti [Bulgarian emigrant communities]. Retrieved from URL: https://bg.wikipedia.org/wiki/%D0%91%D1%8A%D0%BB%D0%B3%D0%B0%D1%80%D1%81%D0%BA%D0%B8_%D0%B5%D0%BC%D0%B8%D0 [in Bulgarian].

6. Zakon za bolgarite, zhiveshte izv»n Respublika B»lgaria ot 11.04.2000 g. B»lgarski praven portal [Law on Bulgarians living outside from 11.04.2000, Bulgarian legal portal]. Retrieved from URL: <https://www.lex.bg/laws/ldoc/2134916612>. [in Bulgarian].

7. Paholnickij N. Skolko moldavan za rubezhem? Moldavskaya diaspora v ES, Rossii i vo vsem mire [Pakholnitsky N. How many Moldovans are abroad? Moldovan diaspora in the EU, Russia and around the world] /. Retrieved from URL: <https://newsmaker.md/rus/novosti/skoliko-moldavam-za-rubejom/> [in Russian].

8. Prazhskij process. Rumyniya.[The Prague trial. Romania]. Retrieved from URL: <https://www.pragueprocess.eu/ru/countries/562-romania> [in Russian].

9. Pro kilkist ta sklad naseleunia Ukrainy za pidsumkamy Vseukrainskoho perepysu naseleunia 2001 roku [About the number and composition of the population of Ukraine according to the results of the All-Ukrainian population census of 2001]. : http://2001.ukrcensus.gov.ua/results/nationality_population/nationality/ [in Ukrainian].

10. Rumunski dni Yevropy na Pivnichnii Bukovyni?! [Romanian Days of Europe in Northern Bukovina?!]. Retrieved from URL: <https://chas.cv.ua/ukrnet/25022-rumunsk-dn-yevropi-na-pvnchny-bukovin.html>. [in Ukrainian]

11. Ustav na Mezhdunarodnata asotsiatsiya na b»lgarite (MAB-OMDA) [Statute of the International Association of Bulgarians (IAB-OMDA)]. Retrieved from URL: <http://prehod.onda.bg/gallery/gallery2.php?SideMenu=on&IDArticle=919&IDMenu=635#/2> [in Bulgarian].

12. Cavanaugh Luke, Pogorevici Cristina (2023). How Romania is using digital government to engage its diaspora communities. Retrieved from URL: <https://www.globalgovernmentforum.com/how-romania-is-using-digital-government-to-engage-its-diaspora-communities/>. Updated on 06/02/2023.

13. Human Rights Without Frontiers: Prava rumyn v Ukraine zashisheny namnogo bolshe, chem prava

ukraincev v Rumynii. [Human Rights Without Frontiers: The rights of Romanians in Ukraine are much more protected than the rights of Ukrainians in Romania]. Retrieved from URL: <https://zakarpattya.net.ua/News/37785-Human-Rights-Without-Frontiers-Pravarium%D1%8Bn-v-Ukrayne-zashchyschen%D1%8Bnamnoho-bolshe-chem-prava-ukrayntsev-v-Rum%D1%8Bnyy>.

14. Koch Svetlana (2020). The formation of Bulgaria's policy concerning Bulgarians abroad / Retrieved from URL: <https://www.icelds.org/2020/01/27/the-formation-of-bulgarias-policy-concerning-bulgarians-abroad/>.

15. Martinescu Andra-Lucia, Burlacu Rares (2019). Understanding the Romanian Diaspora. Retrieved from URL: Режим доступу з: <https://fpc.org.uk/understanding-the-romanian-diaspora/>. Updated on 21/02/2019.

16. Moldova in cifre (2021). Breviar statistic. Biroul Național de Statistica al Republicii Moldova. 2021.

[Moldova in figures. Statistical summary. National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova. 2021]. Retrieved from: https://statistica.gov.md/public/files/publicatii_electronice/Moldova_in_cifre/2021/Breviar_2021_rom.pdf. Updated on 21/02/2023.

17. Romanian diaspora. Retrieved from URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Romanian_diaspora

18. Staykova Evelina. Return Migration in Bulgaria: A Policy Context of Missed Opportunities (2022). Retrieved from URL: <https://www.oegfe.at/policy-briefs/return-migration-in-bulgaria-a-policy-context-of-missed-opportunities/> (accessed 24 February 2023).

19. Talent Abroad: A Review of Romanian Emigrants (2019). Retrieved from URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/27927b96-en/index.html?itemId=/content/component/27927b96-en>. (accessed 25 February 2023).

Current diaspora policy in Romania, Bulgaria and Moldova

Zinko Ihor Zinoviiiovych

Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor at the Department
of European and Regional Studies
Ivan Franko Lviv National University
Sichovyh Striltsiv str., 19, Lviv, Ukraine
ORCID: 0000-0001-9431-6695

The diaspora policy of a country is an effective form of establishing and maintaining relations with its compatriots in order to use their experience to strengthen its own image and promote its national interests in the countries of diaspora residence, but at the same time it involves the creation of appropriate political and legal norms, proper institutional support and various forms of assistance to national diasporas. The purpose of the study is to analyze the current state, problems and prospects of diaspora policy in Romania, Bulgaria and Moldova. In these countries, diaspora policy has become one of the priorities of foreign policy. The article defines the essence, main forms and directions of the diaspora policy of Romania, Bulgaria and Moldova, and examines the peculiarities of the activities of national public and cultural and educational organizations abroad. The author analyzes the socio-political and socio-economic conditions of the national diasporas formation in the past and after the collapse of the world system of socialism, especially after Romania and Bulgaria joined the EU in 2007, which have different conditions of formation, motives and geography of spread. The main directions of political, educational, cultural, youth, economic and social activities in the field of relations with national diasporas, as well as its political, legal and institutional support are traced. The author notes the different nature of Moldova's diaspora policy due to its being a part of the Soviet Union, the status of Transnistria, and special historical and cultural ties with Romania. In general, these diasporas retain a high level of their own identity, but do not show significant social activity and do not have special socio-economic and political achievements. It is concluded that labor migration and remittances to the homeland are the main motive for migrants' behavior, and state support for social, educational, cultural and economic needs is insufficient. A deep focus is made on diasporas activities of these countries in Ukraine, which belong to the respective national minority groups. The principles of systematic approach and system analysis, historical and genetic, statistical, comparative and other research methods are used.

Key words: national diasporas formation, institutional support of diaspora policy, cultural, educational and socio-economic policy for the diaspora, national minorities of Ukraine.